
ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXXIII

SECTIO F

2018

* Muzeum Lubelskie

** Politechnika Lubelska

MAŁGORZATA SURMACZ*, GRZEGORZ GŁADYSZEWSKI**

ORCID: 0000-0001-7695-663X; ORCID: 0000-0002-6328-8721

m.surmacz@muzeumlubelskie.pl, g.gladyszewski@pollub.pl

Kazimierz Juszcakowski – zapomniany pedagog

Kazimierz Juszcakowski – the Pedagogue in Oblivion

STRESZCZENIE

Kazimierz Juszcakowski (1884–1969) – pedagog, pracownik oświaty, nauczyciel w lubelskich szkołach średnich, działacz harcerski. Uczył przedmiotów ścisłych. Przez lata zawodowo związany był z tzw. Szkołą Lubelską (późniejszym Prywatnym Męskim Gimnazjum im. Stefana Batorego) – jedną z najstarszych polskich szkół prywatnych powstałych w okresie zaborów. Opiekował się szkolną drużyną harcerską im. Zawiszy Czarnego. Był autorem wspomnień o wychowankach poległych w walkach o niepodległość Polski. Znany i ceniony w lubelskim środowisku kultury w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Po II wojnie światowej skazany na zapomnienie.

Słowa kluczowe: Kazimierz Juszcakowski; lubelska oświata; walka o szkołę polską; sylwetki lubelskich nauczycieli; Szkoła Lubelska; Prywatne Męskie Gimnazjum im. Stefana Batorego w Lublinie; II Lubelska Drużyna Harcerska im. Zawiszy Czarnego; Kuratorium Oświaty w Lublinie

W 1909 r. do Lublina przybył młody nauczyciel Kazimierz Juszcakowski. Do miasta przyjechał za namową Józefa Arlitewicza¹, dyrektora uruchomionego

¹ Józef Zbigniew Arlitewicz (1865–1930) – matematyk, wieloletni nauczyciel i dyrektor Szkoły Lubelskiej, w której pracował od 1906 r. do śmierci. W 1918 r. pełnił funkcję prezesa Rady Szkolnej miasta Lublina. Zob. Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: APL], Prywatne Męskie Gimnazjum i Liceum „Szkoła Lubelska” im. Stefana Batorego w Lublinie, nr zesp. 533: akta dotyczące nauczycieli i dyrektorów z lat 1906–1928, sygn. 6: umowa o pracę w „Szkołe Lubelskiej” zawarta w sierpniu 1906 r. między Józefem Arlitewiczem a dyrektorem Ksawerym Służewskim występującym w imieniu Zarządu „Spółki Cywilnej Szkoły Średniej” w Lublinie, k. 233; J. Do-

trzy lata wcześniej prywatnego gimnazjum męskiego zwanego Szkołą Lubelską. Została ona założona z inicjatywy Spółki Cywilnej Szkoły Średniej w Lublinie w 1906 r. Była to prywatna 8-klasowa filologiczna szkoła męska. Koncesję na jej prowadzenie zdobył jeden z członków Spółki – Stanisław Śliwiński². Z tego względu szkołę w pierwszych latach istnienia określano czasem jego imieniem. W roku szkolnym 1934/1935 przyjęła patronat Stefana Batorego³. Z instytucją tą Juszcza-kowski związał się na długie lata. Uczył tu przedmiotów ścisłych, opiekował się także szkolną drużyną harcerską i był wychowawcą wielu pokoleń uczniów.

Kazimierz Wiktor Juszcza-kowski urodził się 23 stycznia 1884 r. we wsi Bolesławiec w powiecie wieluńskim, na terenie późniejszego województwa łódzkiego. Był synem Hipolita i Ludwiki, z domu Langner⁴. Jego ojciec pracował jako urzędnik pocztowy. Po ukończeniu 4-klasowej szkoły elementarnej w Wieluniu Kazimierz rozpoczął naukę w Wyższej Szkole Rzemieślniczej w Łodzi. W starszych klasach utrzymywał się z korepetycji. W 1902 r. zapisał się na studia na Wydziale Chemicznym Instytutu Politechnicznego im. Cara Mikołaja II (przyszłej Politechniki Warszawskiej). Wstąpił do akademickiej organizacji niepodległościowej „Zet” (Związek Młodzieży Polskiej). Czynnie działał w Związku Młodzieży Rzemieślniczej im. Jana Kilińskiego, połączonym następnie z Narodowym Związkiem Robotniczym⁵. Z grupą studentów został aresztowany za

roszewski, *Słownik biograficzny nauczycieli miasta Lublina w latach 1918–1939*, Lublin 2007, s. 26–27.

² Stanisław Marcin Śliwiński (1869–1929) – członek Lubelskiego Komitetu Obywatelskiego oraz Komitetu Ratunkowego w czasie I wojny światowej, w latach 1919–1921 minister aprowizacji. Współorganizował Straż Kresową. Zob. M. Korzeniowski, *Śliwiński Stanisław Marcin*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 50, z. 207, Warszawa–Kraków 2015, s. 621–623.

³ W 1926 r. S.M. Śliwiński przekazał koncesję na prowadzenie szkoły Spółce Cywilnej. W 1933 r. powołano Towarzystwo Oświatowe im. Stefana Batorego w Lublinie. W roku szkolnym 1934/1935 Szkoła Lubelska zaczęła funkcjonować jako Prywatna Męska Szkoła Średnia Ogólnokształcąca im. Stefana Batorego. Od stycznia 1935 r. było to Prywatne Męskie Gimnazjum im. Stefana Batorego. Zob. W. Godziszewski, K. Juszcza-kowski, *Historia Zakładu (1906–1936)*, [w:] *Prywatne Męskie Gimnazjum imienia Stefana Batorego („Szkoła Lubelska”) w XXX-lecie*, Lublin 1936, s. 1–53; M. Surmacz, *Uczniowie szkół lubelskich w walkach w okresie I wojny światowej oraz wojny polsko-bolszewickiej. Szkoła Lubelska. Informator do wystawy w Muzeum Historii Miasta Lublina*, Lublin 2015, s. 4–7.

⁴ Archiwum Kuratorium Oświaty w Lublinie [dalej: AKOSL], Akta osobowe Kazimierza Juszcza-kowskiego, sygn. 3886, 3887; J. Doroszewski, *op. cit.*, s. 95–96 (fot.). W dokumentach archiwalnych z różnych okresów w danych personalnych K. Juszcza-kowskiego jako miejsce urodzenia wymieniany jest Bolesławiec w województwie łódzkim, choć administracyjnie miejscowość mogła przynależeć do tego województwa dopiero od 1919 r., od czasu jego utworzenia.

⁵ Narodowy Związek Robotniczy został powołany w 1905 r. przez tajną organizację pod nazwą Liga Narodowa. Ugrupowanie działało na terenie Królestwa Polskiego. Skupiało się głównie na kwestiach narodowych i niepodległościowych oraz postulowało działalność związków zawodowych wśród rzemieślników i pracowników fabryk. Ponadto negowało rewolucyjne wystąpienia oraz strajki. Zob. T. Monasterska, *Narodowy Związek Robotniczy 1905–1920*, Warszawa 1973, s. 15–29.

udział w antyrządowych demonstracjach. Udało mu się uniknąć surowszej kary, jaką mogło okazać się długoletnie więzienie lub zesłanie.

W pracy konspiracyjnej student Juszcakowski nosił pseudonim „Strzecha”. Pewnego razu do rąk rosyjskich żandarmów dostał się notes jednego z „zetowców”, gdzie wynotowane były skróty nazwisk kolegów. Doszło do nieporozumienia. Policja długo poszukiwała niezidentyfikowanego działacza o rosyjskim nazwisku „Juszcakow”⁶. Tymczasem po trzech latach studiów w Warszawie, kryjący się pod tym „pseudonimem”, przeniósł się do czeskiej Pragi. Uzupełnił wykształcenie, uczęszczając przez rok na wykłady z cukrownictwa oraz biorąc udział w zajęciach laboratoryjnych z bakteriologii. Zagraniczne studia udało mu się zrealizować dzięki finansowej pomocy starszej siostry – Wiktorii Nieciunskiej⁷, nauczycielki gimnazjalnej.

Po powrocie do kraju przez pewien czas pracował jako nauczyciel w warszawskiej szkole powszechnej prowadzonej przez Polską Macierz Szkolną. W latach 1908–1909 był asystentem w Centralnym Laboratorium Cukrowniczym w Warszawie. „Duży zasób wiedzy fachowej obok wrodzonej inteligencji i niezmiernie systematycznego charakteru – głosił dokument potwierdzający odbytą praktykę – czynił p. J. nie tylko dzielnym pracownikiem, lecz i miłym towarzyszem pracy”⁸.

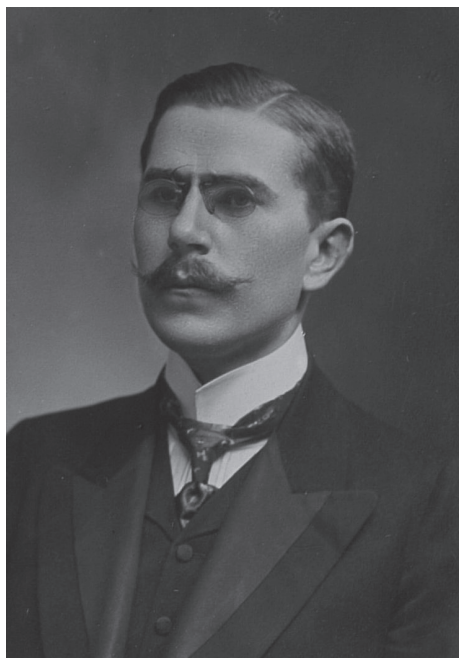
We wrześniu 1909 r. Juszcakowski został zatrudniony w Szkole Lubelskiej, gdzie pracował na pełnym etacie do jesieni 1917 r. Przyjmując angaż, posiadał dyplom nauczyciela domowego, co uprawniało go do nauczania jedynie w niższych klasach. W międzyczasie zdobył patent nauczyciela gimnazjalnego na Wydziale Fizyczno-Matematycznym uniwersytetu w Odessie. Nie było to proste. Do egzaminu nauczycielskiego został dopuszczony latem 1911 r. Część teoretyczną zdał pomyślnie. Władze uczelni odmówiły mu jednak przystąpienia do części praktycznej. Dopiero po interwencji w Petersburgu po roku udało się sprawę sfinalizować. Jednak sukces był połowiczny. Egzaminowany nie dostał świadectwa. Utknęło ono na... komisariacie policji. Wskutek anonimowego donosu zatrzymano dokument jako podrobiony. Przeciwno Juszcakowskiemu toczyło się tajne dochodzenie. Po roku okazało się, że sprawcą intrygi był jeden z urzędników pracujących w kancelarii odeskiej uczelni⁹. Dekadę później lubelski nauczyciel

⁶ F. Krasuski, *Kazimierz Juszcakowski*, [w:] *Prywatne Męskie Gimnazjum...*, s. 315–331.

⁷ Wiktoria z Juszcakowskich Nieciunńska (zm. 28 marca 1938 r.) – nauczycielka języka francuskiego w Szkole Lubelskiej, zamężna za sędzią okręgowym Józefem Nieciunskim. Zob. APL, odpis zaświadczenia dla Wiktorii Nieciunskiej wystawiony przez Szkołę Lubelską, potwierdzający jej pracę w charakterze nauczycielki, lata 20. XX w., nr zesp. 533, sygn. 6, k. 74 oraz zaświadczenie Prezesa Sądu Okręgowego w Lublinie o małżeństwie Wiktorii i Józefa Nieciunskich wydane dla władz szkolnych, 1 października 1924 r., nr zesp. 533, sygn. 6, k. 77. Informacje rodziny Gładyszewskich.

⁸ AKOSL, odpis zaświadczenia wystawionego przez Centralne Laboratorium Cukrownicze dla inż. chemika Kazimierza Juszcakowskiego. Warszawa, 1 września 1909 r. (oryginał). [Lublin], 23 lutego 1948 r. (kopia), sygn. 3886, k. 7.

⁹ F. Krasuski, *op. cit.*

1. Kazimierz Juszcakowski (1884–1969) – inspektor oświaty, nauczyciel w Szkole Lubelskiej, pierwszy opiekun II Lubelskiej Drużyny Harcerskiej im. Zawiszy Czarnego, w latach 1913–1916 członek Komendy Skautowej w Lublinie (fot. ze zbiorów Muzeum Lubelskiego)

podniósł swoje kwalifikacje. W 1924 r. otrzymał uprawnienia do nauczania przyrodoznawstwa i chemii w szkołach średnich o profilu ogólnokształcącym oraz seminariach nauczycielskich¹⁰. Tym razem wszystko potoczyło się sprawnie.

W październiku 1917 r. Juszcakowski został komisarzem szkolnym na powiat hrubieszowski¹¹. Czasowo zrezygnował z pracy w Szkole Lubelskiej. Jak głosił tekst w „Ziemi Lubelskiej”: „Lubelskie ciało pedagogiczne traci w prof. Juszcakowskim jednego ze swych najdzielniejszych pionierów, ale za to szkolnictwo w ziemi hrubieszowskiej zyska w nim sprężystego i energicznego, a co najważniej-

¹⁰ AKOSL, odpis dyplomu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego uprawniający Kazimierza Juszcakowskiego do nauczania w szkołach średnich i seminariach nauczycielskich. Warszawa, 4 kwietnia 1924 r. (oryginał). [Lublin], 23 lutego 1948 r. (kopia), sygn. 3886, k. 6.

¹¹ APL, Pismo Departamentu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego do dyrekcji Szkoły Lubelskiej o powołaniu nauczyciela Kazimierza Juszcakowskiego na inspektora szkolnego okręgu hrubieszowskiego. Warszawa, 25 października 1917 r., nr zesp. 533, sygn. 6, k. 123; K. Juszcakowski, *Szkolnictwo powszechne w powiecie hrubieszowskim po I wojnie światowej*, „Biuletyn Towarzystwa Regionalnego Hrubieszowskiego” 1966, nr 2, s. 1–18; idem, *Szkolnictwo powszechne w powiecie hrubieszowskim po I wojnie światowej*, „Biuletyn Towarzystwa Regionalnego Hrubieszowskiego” 1968, nr 2, s. 38.

sze, sercem całym szkole narodowej oddanego organizatora i kierownika”¹². Ideę kształcenia młodzieży w nurcie narodowym, rozumianym jako utrzymanie szkoły z wykładowym językiem polskim, Juszczański postulował, pełniąc funkcję wiceprezesa lubelskiego oddziału Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego. Na Zjeździe Nauczycielstwa, zorganizowanym w maju 1917 r. w Hrubieszowie, zaznaczył potrzebę wykluczenia jakiegokolwiek polityki i partyjności w szkolnictwie¹³.

Popularyzowanie wiedzy, dokształcanie nauczycieli, walka z analfabetyzmem, tworzenie bibliotek naukowych, urządzanie cyklicznych odczytów – to hasła upowszechniane przez Towarzystwo Krzewienia Oświaty w Lublinie, którego współzałożycielem był Juszczański¹⁴. W 1919 r. powołano go na krajowego inspektora szkół przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W okresie wojny polsko-bolszewickiej pokierował ewakuacją inspektoratów szkolnych na Lubelszczyznę. Wkrótce powierzono mu zorganizowanie Kuratorium Okręgu Szkolnego w Łucku. Jesienią 1922 r. przeszedł na stanowisko wizytatora szkół powszechnych kuratorium warszawskiego. Na polecenie przełożonych w maju 1923 r. przyjął etat kierownika Ekspozytury Oddziału Finansowego Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego w Lublinie. Po powołaniu w sierpniu 1925 r. samodzielnego Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego został jego wizytatorem. Funkcję tę sprawował do 1929 r.¹⁵

Na początku lat 20. XX w. powrócił do Szkoły Lubelskiej. Pracę w kuratoriach szkolnych łączył z obowiązkami pedagoga. Nadal uczył przyrody, fizyki, chemii i geografii w Szkole Lubelskiej. Z powodu natłoku zajęć nie zawsze uczestniczył w posiedzeniach Rady Pedagogicznej. Od 1924 r. dodatkowo prowadził lekcje w Prywatnym Gimnazjum Sióstr Urszulanek w Lublinie. Był także członkiem Rady Opiekuńczej miejscowej Szkoły Ogrodniczej¹⁶. Cieszył się sympatią swych podopiecznych. Dawni uczniowie opisywali go jako osobę niezwykle energiczną, czym zyskał sobie przydomek „Motor”. W pamięci absolwentów gimnazjum pozostał żartobliwy wierszyk charakteryzujący ich nauczyciela:

Z hukiem, trzaskiem drzwi otwiera
Wpada Motor jak pantera
Bierze dziennik, stawia pały.
To są jego ideały¹⁷.

¹² „Ziemia Lubelska” 1917, nr 452 (R. 12), s. 4.

¹³ „Ziemia Lubelska” 1917, nr 254 (R. 12), s. 2–3.

¹⁴ Ustawa Towarzystwa Krzewienia Oświaty, Lublin [ca 1916], s. 11.

¹⁵ J. Doroszewski, *op. cit.*, s. 95–96.

¹⁶ *Trzyletnia Średnia Szkoła Ogrodnicza w Lublinie. Drugie sprawozdanie za lata 1926–1928. Szkoła ogrodnicza jako szkoła pracy*, Lublin 1929, s. 51.

¹⁷ Teofil Wiktor Kosiorkiewicz artysta malarz. *Dziennik życia*, red. A.L. Gzella, Lublin 2012, s. 42.

Podobnie barwnie wychowankowie określali wygląd swego wychowawcy. „Miał czarne włosy, małe wąsiki. Nosił ciemne okulary. Garnitur zwykle miał ciemny. Był wysoki, smukły, długonogi. Nadzwyczaj prędko chodził” – napisał we wspomnieniach były uczeń, Teofil Kosioriewicz¹⁸.

W 1913 r. z inicjatywy Juszczańskiego do programu nauczania w Szkole Lubelskiej zostały wprowadzone ćwiczenia praktyczne z chemii i fizyki. W chwili wybuchu I wojny światowej, gdy szkolny gmach przy ul. Powiatowej (dziś ul. Spokojnej) został zarekwirowany na potrzeby wojska, był on jednym z nauczycieli postulujących przeniesienie zajęć do prywatnych pomieszczeń. Znaczącą rolę odegrał także w maju 1915 r., gdy przygotowywano się do kolejnych matur. Z Kuratorium Okręgu Naukowego Warszawskiego nadesłano pismo z pytaniem o obecność rządowych delegatów rosyjskich podczas egzaminów. Jednocześnie do Lublina dotarły wieści, że warszawskie szkoły prywatne, bez jakiegokolwiek porozumienia z innymi szkołami tego typu z Kongresówki, skierowały do carskiego ministerstwa oświaty podania o umożliwienie ich wychowankom studiów na rosyjskich uniwersytetach. Sprawa miała być przychylnie rozpatrzona w zależności od wyrażenia przez polskie szkoły zgody na obecność delegatów rosyjskich na maturach. Rada Opiekuńcza Szkoły Lubelskiej zwołała zebranie, by odnieść się do zaistniałej sytuacji. W imieniu nauczycieli wypowiedział się Juszczański, podkreślając, że „szkoła przez przyjęcie delegatów straci swoją niezależność wewnętrzną i zmuszona będzie do zmiany swego programu naukowego”¹⁹. Zauważył, że pod uwagę należałoby wziąć również stanowisko uczniów. Ci zaś stanowczo postulowali zachowanie suwerenności szkoły, uznając to za przejaw obywatelskiego obowiązku. „Uczelnie polską wywalczyliśmy – głosiła treść ulotki zredagowanej przez lubelską młodzież w czerwcu 1915 r. – Usłyszeliśmy nasz język rodzimy, historię naszych stuleci”²⁰. W rezultacie odbył się normalny egzamin maturalny, ostatni pod zaborem rosyjskim.

Juszczański jako znakomity pedagog spełniał się też w innych rolach. Był opiekunem II Lubelskiej Drużyny Harcerskiej im. Zawiszy Czarnego przy Szkole Lubelskiej²¹. W latach 1913–1916 należał do Komendy Skautowej w Lublinie²².

¹⁸ *Ibidem*, s. 41.

¹⁹ *Prywatne Męskie Gimnazjum...*, s. 19.

²⁰ Zbiory specjalne Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Lublinie [dalej: WBP], ulotka Lubelskiej Organizacji Młodzieży Narodowej, Niepodległościowej i Postępowej zachęcająca do utrzymania polskości Szkoły Lubelskiej. Lublin, czerwiec 1915 r., sygn. IA4g (165) L.

²¹ Funkcję pełnił do 1917 r., do czasu powołania na stanowisko inspektora szkolnego w Hrubieszowie. Zob. K. Juszczański, *Historia II L.D.H. im. Zawiszy Czarnego*, [w:] *Prywatne Męskie Gimnazjum...*, s. 67–102.

²² J. Lewandowski, *Początki skautingu i harcerstwa na Lubelszczyźnie (1911–1914)*, „Rocznik Lubelski” 1989/1990, t. 31/32, s. 145–159; *Księga pamiątkowa 25-lecia harcerstwa w Lubelszczyźnie. Wspomnienia i dokumenty 1911–1936*, Lublin 2001 (reprint z 1936 r.), s. 18–19, 28, 49; *Słownik biograficzny lubelskiego harcerstwa 1911–2001*, red. S.J. Dąbrowski, S.A. Tryczyński, Lublin 2001, s. 84.

W okresie od 1929 do 1931 r. przewodniczył Zarządowi Oddziału Lubelskiego ZHP. Kierował także powstałą z inicjatywy „zawiszaków” Gminą Szkolną²³. Była to organizacja dbająca o dobre zachowanie młodzieży w szkole i po lekcjach oraz o utrzymanie koleżeńskich relacji wśród uczniów. Pomysłem Juszczańskiego było stworzenie przy gimnazjum Koła Ligi Obrony Przeciwlotniczej oraz Koła Chemicznego²⁴. Dzięki niemu prężnie działało Koło Przyjaciół Harcerstwa. W marcu 1936 r. wziął udział w jednodniowej konferencji zorganizowanej przez Komendę Chorągwi Harcerzy w Lublinie. Wygłosił referat o roli starszych roczników harcerskich²⁵. Rok później z jego inicjatywy odbył się Zjazd Byłych Skautów i Harcerzy Ziemi Lubelskiej²⁶.

W 1937 r. Juszczański zaangażował się w powołanie Lubelskiego Klubu Radionadawców z siedzibą w gmachu Szkoły Lubelskiej. Aktywnie uczestniczył w działalności klubu jako radionadawca SP3CI²⁷.

W Szkole Lubelskiej, przekształconej pod koniec lat 30. XX w. w Prywatne Męskie Gimnazjum im. Stefana Batorego, Juszczański pracował do listopada 1939 r. – do czasu aresztowania przez Niemców. Prawdopodobnie, jak wielu innych nauczycieli, trafił na Zamek Lubelski, skąd mógł zostać zwolniony po pewnym czasie. Okupację przetrwał w Lublinie. Wspominał lakonicznie, że trzykrotnie usuwano go z mieszkania²⁸. Brał udział w tajnym nauczaniu. Utrzymywał się z handlu meblami²⁹. Po wojnie, na początku 1946 r., wspólnie z Zofią Cupiałową³⁰ oraz Bolesławem Matyjewiczem³¹ założył antykwariat oraz księgarnię wydawniczą „Lamus” przy ul. Świętoduskiej 18. Przedsiębior-

²³ *Prywatne Męskie Gimnazjum...*, s. 159.

²⁴ *Ibidem*, s. 179, 193.

²⁵ „Express Lubelski i Wołyński” 1936, nr 86 (R. 13), s. 6.

²⁶ H. i J. Dąbrowscy, *Harcerski Lublin 1911–1939*, Lublin 2012, s. 13.

²⁷ Na stronie internetowej poświęconej historii Lubelskiego Klubu Radionadawców widnieje zdjęcie grupowe z końca lat 30. XX w. wykonane przed gmachem Szkoły Lubelskiej. Wśród członków Zebrania Organizacyjnego LKR znajduje się Kazimierz Juszczański (SP3CI). Zob. *SP8PLU – zatrzymane w kadrze*, www.sp8bwr.com/sp8plu.php?pn=2 [dostęp: 30.06.2018].

²⁸ AKOSL, Ankieta personalna Kazimierza Juszczańskiego. Lublin, 2 grudnia 1949 r., sygn. 3887, k. 1.

²⁹ WBP, Karta rejestracyjna Zofii Cupiałowej zatrudnionej w firmie „Kazimierz Juszczański – Handel Meblami”, 1944 r., sygn. 2879, k. 161–162; AKOSL, wyciąg z karty rozpoznawczej Kazimierza Juszczańskiego wydanej w Lublinie 24 października 1942 r. (kopia niedatowana), sygn. 3887, k. 8 [jako zawód podany kupiec].

³⁰ Zofia z Giećewiczów Cupiałowa – nauczycielka gimnazjalna. Jej nazwisko figuruje w wykazie osób pracujących w księgarstwie ustalonym przez Komisję Weryfikacyjną Związku Księgarzy Polskich i Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek w latach 1945–1949. Zob. S. Dippel, *O księgarzach, którzy przeminęli*, Wrocław 1976, s. 280 (tu błędnie podane nazwisko – Cupałowa).

³¹ Bolesław Matyjewicz – sekretarz Koła Lubelskiego Związku Księgarzy Polskich, powołanego na pierwszym powojennym zebraniu członków organizacji 23 września 1945 r. w Warszawie. Zob. *ibidem*, s. 209.

stwo współpracowało z wykładowcami Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wydawało książki popularnonaukowe i szkice monograficzne kierowane do dokształcającej się młodzieży. Przetrwało do 1948 r. Jednym z powodów zamknięcia były stałe braki w dostawach papieru do druku. Wspólnicy spłacili zadłużenia, jakie miała firma. Mimo to przez kolejne lata Wydział Finansowy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Lublinie dopominał się o kolejne odsetki. Rozpaczliwą sytuację Juszczakowski podsumował dobitnie, twierdząc, iż nakładane niekończące się podatki „doprowadziły mnie do tego, że chodzę w podartej bieliźnie i ubraniu, a o kupieniu książki naukowej marzyć nie mogę, chociaż jestem inteligentem pracującym, który ma obowiązek popierać kulturę polską oraz wydawnictwa naukowe”³².

W sierpniu 1944 r. Juszczakowski ponownie zatrudnił się w dawnej Szkole Lubelskiej. Dodatkową pracę znalazł w Gimnazjum i Liceum Technologiczno-Chemicznym przy ul. Radziwiłłowskiej 3 w Lublinie. Uczył tam chemii i organizacji przedsiębiorstw. Kierował też praktykami odbywanymi w fabrykach przez uczniów tamtejszej szkoły. „Lekcje prowadzi z iście młodzieńczą werwą – brzmiała opinia przełożonych – dbając o treść naukową i należytą formę”³³.

W 1948 r. otrzymał dyplom Ministerstwa Oświaty uprawniający do nauczania chemii i organizacji przedsiębiorstw w szkołach zawodowych³⁴. Mimo wieloletniego doświadczenia znakomitemu pedagogowi trudno było się odnaleźć w realiach PRL-u. Wkrótce pojawiły się szkalujące go donosy. Autorami negatywnych opinii byli członkowie Związku Młodzieży Polskiej³⁵. Ich przepełnione ideologią partyjną uwagi cytowano w różnych poufnych dokumentach śledzących karierę zawodową „obywatela Juszczańskiego”:

W pracach społecznych udziału nie bierze. Wpływu wychowawczego w duchu obecnej rzeczywistości na młodzież nie stwierdzono. Według opinii członków ZMP lubi żartować często na tematy związane z dzisiejszymi przemianami społeczno-politycznymi, przedstawiając je w duchu ujemnym. [...] Poprzez swe charakterystyczne wykłady, poprzez przemycanie zdań wrogich Polsce

³² Fragment listu Kazimierza Juszczańskiego do Naczelnika Wydziału Finansowego przy Miejskiej Radzie Narodowej w Lublinie z 25 stycznia 1954 r. Cyt. za: J. Zięba, *Od „Czytelnika” do Lubelskiej Spółdzielni Wydawniczej*, „Lublin. Kultura i Społeczeństwo” 2005, nr 3–4(5–6), s. 23.

³³ AKOSL, zaświadczenie z Gimnazjum i Liceum Technologiczno-Chemicznego o pracy nauczyciela Kazimierza Juszczańskiego. Lublin, 27 lutego, 1948 r., sygn. 3886, k. 11.

³⁴ AKOSL, dyplom Ministerstwa Oświaty uprawniający Kazimierza Juszczańskiego do nauczania w szkołach zawodowych. Warszawa, 21 września 1948 r., sygn. 3886, k. 2.

³⁵ Zdaniem członków lubelskiego ZMP Juszczakowski ośmieszał ideę współzawodnictwa, mówiąc, że „wkrótce będzie wiadomo, ile kury jaj zniósł i ze sobą będą współzawodniczyć”. Zob. AKOSL, pismo Wydziału Szkolnego Zarządu Głównego Związku Młodzieży Polskiej do Biura Kadr Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego z fragmentem donosu Zarządu Wojewódzkiego ZMP w Lublinie. Warszawa, 10 stycznia 1950 r., sygn. 3887, k. 45–46.

Ludowej, podczas lekcji wpaja w młodzież swe szowinistyczne i burżuazyjne poglądy. [...] Mimo miłej powierzchowności prowadzi szkodliwą robotę³⁶.

Ostatecznie Juszczakowski został zwolniony z posady nauczyciela. Miał doprowadzić do końca roku szkolnego 1949/1950 „ze względu na brak wykwalifikowanych nauczycieli”³⁷. Później dorywczo zatrudniał się w różnych placówkach wychowawczych. W latach 50. XX w. pracował, dorabiając do swej skromnej emerytury, w bibliotece jednej z państwowych firm budowlanych. Mieściła się ona przy zbiegu ulic Skłodowskiej i Uniwersyteckiej. Juszczakowski zajmował się zbiorami dokumentacji technicznych. Podobne prace porządkowe wykonywał w bibliotece Kuratorium Oświaty przy ul. 3 Maja w Lublinie³⁸. Wiele lat mieszkał przy ul. Kopernika, gdzie wynajmował pokój w domu Zofii Cupiałowej. Odbывały się tam częste spotkania, podczas których wygłaszano referaty nazywane przez uczestników „wędrującymi”. Brali w nich udział późniejsi profesorowie UMCS – matematyk Zdzisław Lewandowski³⁹ oraz fizyk Longin Gładyszewski⁴⁰. Ostatni ze wspomnianych był bratankiem, a zarazem imiennikiem poległego w czasie wojny polsko-bolszewickiej młodego podporucznika Longina Gładyszewskiego⁴¹, absolwenta Szkoły Lubelskiej z 1915 r., dawnego wychowanka Kazimierza

³⁶ AKOSL, poufna opinia o nauczycielu Kazimierzu Juszczańskim wystawiona przez Naczelnika Wydziału Personalnego Kuratorium Oświaty w Lublinie, Adama Romaniuka. Lublin, 21 lutego 1950 r., sygn. 3887, k. 44.

³⁷ AKOSL, poufne pismo Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego w Lublinie do Biura Kadr Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego w Warszawie. Lublin, 25 marca 1950 r., sygn. 3887, k. 39.

³⁸ K. Juszczański, *Szkołnictwo powszechne...*, 1966, nr 2, s. 18. Informacje rodziny Gładyszewskich.

³⁹ Zdzisław Lewandowski (1929–2011) – matematyk, profesor zwyczajny UMCS. W latach 1949–1954 studiował na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UMCS. Stopień magistra uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1954 r. Doktoryzował się w 1960 r., tytuł profesora nauk matematycznych uzyskał w 1971 r. Współorganizował Wydział Ekonomiczny UMCS, gdzie przez lata pełnił funkcję dziekana.

⁴⁰ Longin Jan Gładyszewski (ur. 1935 r.) – fizyk, profesor nadzwyczajny UMCS. Ukończył IV Liceum Ogólnokształcące w Lublinie w 1953 r. W latach 1953–1958 studiował na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii UMCS. W 1968 r. uzyskał stopień doktora, a w 1991 r. – tytuł doktora habilitowanego. Do przejścia na emeryturę kierował Zakładem Fizyki Ogólnej i Dydaktyki Fizyki w Instytucie Fizyki UMCS. Jest autorem wielu publikacji naukowych i podręczników szkolnych.

⁴¹ Longin Gładyszewski (1897–1920) – wychowanek Szkoły Lubelskiej, harcerz, członek Polskiej Organizacji Wojskowej, legionista (ps. Leon Górski), żołnierz Wojska Polskiego. Zginął pod Jamnami. Pochowany w Bojarach nad Dżisną. Dowodził 11. kompanią III batalionu 1. Lubelskiego Pułku Piechoty (późniejszy 23. Pułk Piechoty). Pośmiertnie odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Virtuti Militari. Zob. M. Surmacz, *Uczniowie Szkoły Lubelskiej w walkach o niepodległość i granice państwa polskiego w okresie I wojny światowej oraz wojny polsko-bolszewickiej w latach 1914–1920*, Lublin 2015, www.muzeumlubelskie.pl/images/media/file/Studia_i_Materialy_18.pdf [dostęp: 30.06.2018], s. 133, 146, 151–153 (fot.). Informacje rodziny Gładyszewskich.

2. Kazimierz Juszcakowski, lata 50. XX w.
(fot. ze zbiorów Archiwum Kuratorium Oświaty w Lublinie)

Juszcakowskiego. Na potrzeby spotkań młodszy z Gładyszewskich skonstruował lunetę do obserwacji astronomicznych. O zdarzeniach sprzed lat i swej znajomości z Juszcakowskim wspomina w następujących słowach:

Poznałem Kazimierza Juszcakowskiego na początku lat 50. XX w., gdy odwiedziłem mojego kolegę, Zdzisława Lewandowskiego. Profesor od razu skojarzył mnie z moim stryjkiem, Longinem Gładyszewskim, którego pamiętał jako swojego ucznia. Tak zaczęła się nasza znajomość, która pomimo znacznej różnicy wieku miała charakter bardzo przyjacielski, koleżeński. Podczas spotkań z profesorem Juszcakowskim nie odczuwaliśmy tej różnicy. Profesor był człowiekiem bardzo inteligentnym, byстрыm, nie był żartownisiem. Raczej prezentował postawę poważną, co nie przeszkadzało mu być wspaniałym gawędziarzem. Nasze dyskusje o astronomii i fizyce, które prowadziliśmy podczas spotkań, bardzo często schodziły na tematy historyczne. Profesor często wracał do wspomnień o życiu i wydarzeniach przedwojennych. Pewnego razu narzekał, że jego radio „Pionier” nie odbiera Londynu. Bardzo zależało mu właśnie na dostępie do tej rozgłośni. Wdrapałem się więc na dach i założyłem dodatkową antenę, która to umożliwiała. Wkrótce słynne „Tu mówią Londyn” rozległo się wyraźnie z głośnika⁴².

⁴² Wspomnienia prof. Longina Gładyszewskiego spisane przez syna, współautora artykułu.

Juszczakowski, schorowany i osamotniony, przeniósł się na starość do domu opieki. Odszedł 3 maja 1969 r. w wieku 85 lat.

Zmarł na skutek komplikacji, które pojawiły się po złamaniu nogi. Został potrącony na przejściu przez ulicę 3 Maja w Lublinie. Kierowca, syn znanego lubelskiego chirurga, nie przejął się zbyt wiele wypadkiem. Odjechał. Noga nie zrastała się, a samotnym profesorem nie miał się kto na stałe zająć⁴³.

Został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej⁴⁴. Jego grobem przez kilkadziesiąt lat opiekowali się profesorowie Zdzisław Lewandowski oraz Longin Gładyszewski. Czas nie był łaskawy dla materiału, z którego wykonano nagrobek⁴⁵. Zapomnieniu uległa także postać pełnego pasji pedagoga.

Z perspektywy odległego czasu trudno szczegółowo odtworzyć życiorys Kazimierza Juszczakowskiego. Na podstawie zachowanych dokumentów można

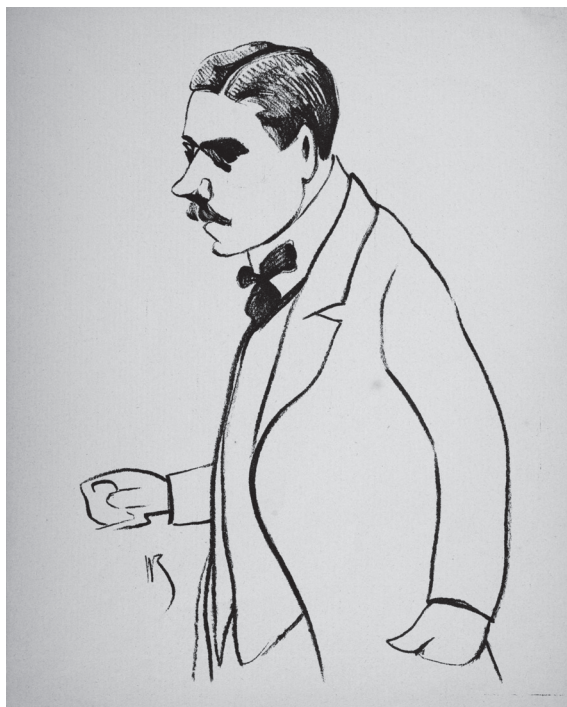

3. Grób Kazimierza Juszczakowskiego przy ul. Lipowej, 2017 r. (fot. G. Gładyszewski)

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Grób przy ul. Lipowej, sekcja 25A, rząd 16, nr 10. W tej samej mogile została pochowana siostra Kazimierza Juszczakowskiego – Wiktoria Niecińska.

⁴⁵ Obecnie z inicjatywy rodziny Gładyszewskich trwają działania, prowadzone wspólnie ze Społecznym Komitetem Odnowy Zabytków Lublina, mające na celu odrestaurowanie nagrobka.

4. Karykatura Kazimierza Juszczakowskiego autorstwa Wiktora Ziółkowskiego z 1913 r. (ryc. ze zbiorów Muzeum Lubelskiego)

prześledzić pracę w zawodzie pedagoga i zaangażowanie w działalność na rzecz lubelskiego środowiska harcerskiego. Niewiele natomiast wiadomo o jego życiu prywatnym. Znanych jest kilka faktów dotyczących najbliższej rodziny. W czerwcu 1909 r. Juszczakowski zawarł związek małżeński z Felicją ze Zwolińskich – nauczycielką języka niemieckiego, absolwentką jednego z gimnazjów kijowskich. W 1902 r. ukończyła kursy handlowe w Warszawie i po pewnym czasie zdobyła uprawnienia nauczycielskie. Wspólnie z mężem uczyli w Szkole Lubelskiej. Mieli dwoje dzieci: córkę Halinę (romanistkę, tłumaczkę, pracownika Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego) oraz syna Tadeusza (absolwenta Liceum im. Stefana Batorego w Lublinie z 1939 r.), który zmarł w 1946 r.⁴⁶

⁴⁶ Żona Felicja ze Zwolińskich (ur. 23 sierpnia 1883 r.), córka Halina (ur. 26 maja 1917 r., zm. 24 lipca 2004 r.), syn Tadeusz (ur. 21 czerwca 1921 r.). Zob. APL, oświadczenie dla władz szkolnych nauczycielki Szkoły Lubelskiej Felicji Juszczakowskiej, lata 20. XX w., nr zesp. 533, sygn. 6, k. 62–63; AKOSL, życiorys Kazimierza Juszczakowskiego z wypełnioną ankietą. Lublin, 2 grudnia 1949 r., sygn. 3887, k. 1–2, 4–5; „Express Lubelski i Wołyński” 1939, nr 144 (R. 17), s. 6 (maturzyści Liceum im. Stefana Batorego w Lublinie); M. Gałęzowski, *Wierni Polsce. Ludzie konspiracji pilsudczyckowskiej 1939–1947*, Warszawa 2005, s. 290–293 (fot.) (Halina Juszczakowska – łącznicz-

5. Nauczyciele i uczniowie Szkoły Lubelskiej, rok szkolny 1914/1915 [?]
(fot. S. Zawadzki; ze zbiorów rodziny Gładyszewskich)

Można również częściowo odtworzyć działalność publicystyczną Juszcza-kowskiego. Pisywał różne artykuły. W 1923 r. ukazała się w Warszawie broszura jego autorstwa pt. *O obowiązku szkolnym*. Na potrzeby monografii Szkoły Lubelskiej, wydanej w 1936 r. z okazji trzydziestolecia jej istnienia, opracował noty biograficzne wychowanków poległych w czasie I wojny światowej oraz wojny polsko-bolszewickiej. „Głęboki patriotyzm i wielkie zrozumienie obowiązków względem społeczeństwa, kolegów i towarzyszy broni – podsumowywał pe-wien żołnierski życiorys – były cechami charakteru Longina Gładyszewskiego”⁴⁷. Juszcza-kowski był także współautorem *Księgi pamiątkowej 25-lecia harcerstwa w Lubelszczyźnie* z 1936 r.⁴⁸ Nakładem wydawnictwa „Lamus” ukazały się zaś w latach 40. XX w. dwa zredagowane przez niego wydania *Repetitorium z chemii*. Pośmiertnie w jednym z czasopism pedagogicznych wydano jego obszerny

ka konspiracji piłsudczykowskiej o pseudonimie „Joanna”); J. Starnawski, *Konterfekty*, [w:] *Ludzie książki*, Łódź 2008, s. 117–118.

⁴⁷ *Prywatne Męskie Gimnazjum...*, s. 283.

⁴⁸ *Księga pamiątkowa 25-lecia harcerstwa w Lubelszczyźnie. Wspomnienia i dokumenty 1911–1936*, Lublin 1936.

artykuł o historii Szkoły Rzemieślniczej im. Stanisława Syroczyńskiego w Lublinie⁴⁹. Był również autorem niepublikowanych wspomnień o zamordowanym w Katyniu nauczycielu historii ze Szkoły Lubelskiej – doktorze nauk humanistycznych Władysławie Godziszewskim⁵⁰.

Najwięcej wiadomości o Kazimierzu Juszczańskim dotyczy okresu od 1909 do 1939 r. To czas wypełniony pracą w Szkole Lubelskiej oraz w administracji oświaty, a także działalnością harcerską. Najmniej udokumentowany w życiorysie jest natomiast okres okupacji hitlerowskiej. Być może, gdyby nie zachowane donosy, równie mało byłby znany biogram z czasów powojennych.

Pomimo wielu nieścisłości w biografii Kazimierza Juszczańskiego z zachowanych opisów na jego temat, informacji zawartych w urzędowych pismach oraz treści jego tekstów wyłania się pewien obraz człowieka. Żyjąc na przełomie stuleci i dorastając w czasach zaborów, był zarazem świadkiem odradzającej się niepodległości Polski oraz ponownej utraty jej państwowej suwerenności. Dał się poznać jako osoba świadoma znaczenia przemian politycznych, które zachodziły w trakcie jego życia. W młodości był zaangażowany w działania konspiracyjne. W dojrzałym wieku jako wychowawca wielu pokoleń młodzieży realizował patriotyczny model wychowania. Krytycznie zaś podchodził do propagowanych przez komunistyczne władze wartości. Jako nowatorski nauczyciel wprowadzał różne innowacje w pracy dydaktycznej. Jako pedagog zabierał w okresie międzywojennym głos w dyskusji o charakterze polskiego szkolnictwa. W dobie przemian w powojennej Polsce został odsunięty od wysoko piastowanych stanowisk w strukturach władz oświatowych. Mimo bogatego doświadczenia zawodowego podzielił w gruncie rzeczy los wielu przedstawicieli inteligencji swego pokolenia – został skazany w dobie PRL-u na rodzaj publicznego ostracyzmu.

⁴⁹ K. Juszczański, *Kronika Technikum Energetycznego w Lublinie (1914/15–1949/50)*, „Rocznik Ogniska Nauczycielskiego w Lublinie” 1972, t. 4, s. 283–305.

⁵⁰ Władysław Godziszewski (1895–1940) – maturzysta Szkoły Lubelskiej z 1917 r., absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Polskiego Towarzystwa Historycznego oraz Lubelskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Był oficerem rezerwy Wojska Polskiego. Zob. WBP, wspomnienia Kazimierza Juszczańskiego o Władysławie Godziszewskim z 1946 r. (zredagowane do 4. tomu „Pamiętnika Lubelskiego”), sygn. 2162, k. 208–210; K. Lepszy, *Godziszewski Władysław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, z. 37, Kraków 1959–1960, s. 195; A. Winiarz, *Lubelska lista katyńska*, Lublin 1997, s. 53–56; J. Feduszka, *Historyk i żołnierz Władysław Godziszewski (1895–1940)*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” 2000, nr 1–2, s. 54–56; J. Doroszewski, *Godziszewski Władysław*, [w:] *Słownik biograficzny miasta Lublina*, red. P. Jusiak, M. Sioma, J. Ternes, t. 4, Lublin 2014, s. 67–69.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Archiwum Kuratorium Oświaty w Lublinie, Akta osobowe Kazimierza Juszcakowskiego, sygn. 3886, 3887.
- Archiwum Państwowe w Lublinie, Prywatne Męskie Gimnazjum i Liceum „Szkoła Lubelska” im. Stefana Batorego w Lublinie, nr zesp. 533.
- Zbiory specjalne Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Lublinie, Dokumenty Romana Cupiały i Zofii z Giecewiczów Cupiałowej, lata 1912–1958, sygn. 2879.
- Zbiory specjalne Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Lublinie, Dokumenty życia społecznego 1914–1918, sygn. IA4g (165) L (druk ulotny dotyczący Szkoły Lubelskiej z 1915 r.).
- Zbiory specjalne Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Lublinie, Materiały do tomu czwartego „Pamiętnika Lubelskiego” gromadzone przez ks. Ludwika Zalewskiego, lata 1946–1949, sygn. 2162.

Literatura

- Dąbrowscy H. i J., *Harcerski Lublin 1911–1939*, Lublin 2012.
- Dippel S., *O księgarzach, którzy przeminęli*, Wrocław 1976.
- Doroszewski J., *Godziszewski Władysław*, [w:] *Słownik biograficzny miasta Lublina*, red. P. Jusiak, M. Sioma, J. Ternes, t. 4, Lublin 2014.
- Doroszewski J., *Słownik biograficzny nauczycieli miasta Lublina w latach 1918–1939*, Lublin 2007.
- „Express Lubelski i Wołyński” 1936, nr 86 (R. 13); 1939, nr 144 (R. 17).
- Feduszka J., *Historyk i żołnierz Władysław Godziszewski (1895–1940)*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” 2000, nr 1–2.
- Gałęzowski M., *Wierni Polsce. Ludzie konspiracji pilsudczykowskiej 1939–1947*, Warszawa 2005.
- Godziszewski W., Juszcakowski K., *Historia Zakładu (1906–1936)*, [w:] *Prywatne Męskie Gimnazjum imienia Stefana Batorego („Szkoła Lubelska”) w XXX-lecie*, Lublin 1936.
- Juszcakowski K., *Historia II L.D.H. im. Zawiszy Czarnego*, [w:] *Prywatne Męskie Gimnazjum imienia Stefana Batorego („Szkoła Lubelska”) w XXX-lecie*, Lublin 1936.
- Juszcakowski K., *Kronika Technikum Energetycznego w Lublinie (1914/15–1949/50)*, „Rocznik Ogniska Nauczycielskiego w Lublinie” 1972, t. 4.
- Juszcakowski K., *Szkolnictwo powszechne w powiecie hrubieszowskim po I wojnie światowej*, „Biuletyn Towarzystwa Regionalnego Hrubieszowskiego” 1966, nr 2.
- Juszcakowski K., *Szkolnictwo powszechne w powiecie hrubieszowskim po I wojnie światowej*, „Biuletyn Towarzystwa Regionalnego Hrubieszowskiego” 1968, nr 2.
- Korzeniowski M., *Śliwiński Stanisław Marcin*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 50, z. 207, Warszawa–Kraków 2015.
- Krasuski F., *Kazimierz Juszcakowski*, [w:] *Prywatne Męskie Gimnazjum imienia Stefana Batorego („Szkoła Lubelska”) w XXX-lecie*, Lublin 1936.
- Księga pamiątkowa 25-lecia harcerstwa w Lubelszczyźnie. Wspomnienia i dokumenty 1911–1936*, Lublin 2001 (reprint z 1936 r.).

- Lepszy K., *Godziszewski Władysław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, z. 37, Kraków 1959–1960.
- Lewandowski J., *Początki skautingu i harcerstwa na Lubelszczyźnie (1911–1914)*, „Rocznik Lubelski” 1989/1990, t. 31/32.
- Monasterska T., *Narodowy Związek Robotniczy 1905–1920*, Warszawa 1973.
- Prywatne Męskie Gimnazjum imienia Stefana Batorego („Szkoła Lubelska”) w XXX-lecie*, Lublin 1936.
- Słownik biograficzny lubelskiego harcerstwa 1911–2001*, red. S.J. Dąbrowski, S.A. Tryczyński, Lublin 2001.
- SP8PLU – zatrzymane w kadrze, www.sp8bwr.com/sp8plu.php?pn=2 [dostęp: 30.06.2018].
- Starnawski J., *Konterfekty*, [w:] *Ludzie książki*, Łódź 2008.
- Surmacz M., *Uczniowie Szkoły Lubelskiej w walkach o niepodległość i granice państwa polskiego w okresie I wojny światowej oraz wojny polsko-bolszewickiej w latach 1914–1920*, Lublin 2015, www.muzeumlubelskie.pl/images/media/file/Studia_i_Materialy_18.pdf [dostęp: 30.06.2018].
- Surmacz M., *Uczniowie szkół lubelskich w walkach w okresie I wojny światowej oraz wojny polsko-bolszewickiej. Szkoła Lubelska. Informator do wystawy w Muzeum Historii Miasta Lublina*, Lublin 2015.
- Teofil Wiktor Kosioriewicz artysta malarz. *Dziennik życia*, red. A.L. Gzella, Lublin 2012.
- Trzyletnia Średnia Szkoła Ogrodnicza w Lublinie. Drugie sprawozdanie za lata 1926–1928. Szkoła ogrodnicza jako szkoła pracy*, Lublin 1929.
- Ustawa Towarzystwa Krzewienia Oświaty, Lublin [ca 1916].
- Winiarz A., *Lubelska lista katyńska*, Lublin 1997.
- „Ziemia Lubelska” 1917, nr 254 (R. 12); nr 452 (R. 12).
- Zięba J., *Od „Czytelnika” do Lubelskiej Spółdzielni Wydawniczej*, „Lublin. Kultura i Społeczeństwo” 2005, nr 3–4(5–6).

SUMMARY

Kazimierz Juszcakowski (1884–1969) – a pedagogue, education official, teacher of Lublin high schools, scout activist. He taught science subjects. For years, he was professionally associated with the so-called Lublin School (later the Stefan Batory Private Men's Gymnasium), one of the oldest Polish private schools established during the period of partitions of Poland. He took care of the Zawisza Czarny school scouting team. He was the author of memoirs about those who died in the struggle for the independence of Poland. Known and valued in the Lublin cultural milieu during the interwar period. After the Second World War he fell into oblivion.

Keywords: Kazimierz Juszcakowski; Lublin education; secondary education; fight for Polish education; Lublin teachers; the Lublin School; the Stefan Batory Private Mens Gymnasium; the Lublin scouting headquarters; the 2nd Zawisza Czarny scouting team in Lublin